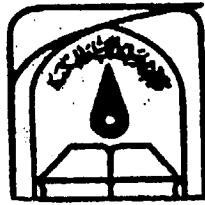

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه تربیت مدرس

دانشکده علوم انسانی

۱۳۸۰ / ۸ / ۱۵

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد فلسفه و کلام اسلامی

گذار از وحدت تشکیکی وجود به وحدت شخصی وجود در

حکمت متعالیه

015011

مهدی گودرزی

۳۸۲۴۱

استاد راهنما

جناب آقای دکتر رضا اکبریان

استاد مشاور

جناب آقای دکتر علی شیروانی

مهر ماه ۱۳۸۰

تاییدیه اعضای هیئت داوران در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضاء هیئت داوران نسخه نهائی پایان نامه آقای محمدی گوردیزی

تحت عنوان گزارش و بررسی سنجش و ارزیابی روش های نوین در زمینه تشخیص و درمان بیماری های را از نظر فرم و محتوی

بررسی نموده و پذیرش آن را برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد می کنند.

اعضاء	رتبه علمی	نام و نام خانوادگی	اعضاء هیئت داوران
	استادیار	جناب آقای دکتر رضا البریان	۱- استاد راهنما
	استادیار	جناب آقای دکتر علی شیردانی	۲- استاد مشاور
	استادیار	جناب آقای دکتر قاسم علی کوچانی	۳- استاد ناظر
	استادیار	جناب آقای دکتر محمد سعیدی مهر	۴- استاد ناظر
	استادیار	جناب آقای دکتر محمد سعیدی مهر	۵- نماینده تحصیلات تکمیلی

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است ، بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه ، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به موارد ذیل متعهد می شوند :

ماده ۱ : در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود ، مراتب را قبلاً به طور کتبی به مرکز نشر دانشگاه اطلاع دهد .

ماده ۲ : در صفحهٔ سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه) ، عبارت ذیل را چاپ کند :

"کتاب حاضر ، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد نگارنده در رشته فلسفه نظام است که در سال ۱۳۸۰... در دانشکده عبیم... دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی جناب آقای دکتر... و مشاوره جناب آقای... از آن دفاع شده است ."

ماده ۳ : به منظور جبران بخشی از هزینه های نشریات دانشگاه تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به مرکز نشر دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد .

ماده ۴ : در صورت عدم رعایت ماده ۳ ، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس ، تأدیه کند .

ماده ۵ : دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت ، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند ؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود ، از طریق دادگاه ، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش ، تأمین نماید .

ماده ۶ : اینجانب... دانشجوی رشته... مقطع...
تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده ، به آن ملتزم می شوم .

تقدیم به :

محضر تجلی حقیقت محض ، حضرت حجت ابن الحسن (عج) و

تقدیم به پدر و مادرم که همواره عمر محتاج دعای خیرشان خواهم بود .

تقدیر و تشکر :

ضمن تقدیر و تشکر از راهنماییهای استادان بزرگوارم جناب آقای
دکتر اکبریان و جناب آقای دکتر شیروانی که از همکاری صمیمانه خود
در به انجام رسانیدن این رساله دریغ فرمودند ، توفیق روز افزون آنان را
از خداوند منان خواستارم .

چکیده مطالب

در این رساله، برگی از دفتر اندیشه صدرالدین محمد شیرازی (صدرالمآلهین) را پیش روی می‌نهم و ضمن نگاهی گذرا به زندگانی این ستاره درخشان آسمان حکمت و فلسفه در جهان اسلام، سیر مرحله به مرحله و تدریجی اندیشه اش را در خصوص وحدت و کثرت هستی بررسی می‌نمایم.

در واقع، هدف ما پس از جستجوی حقیقت وحدت و یا کثرت حاکم بر هستی، کشف رأی و نظر نهایی صدرالمآلهین در خصوص نوع وحدت حقیقت عینیّه وجود است.

مسأله وحدت و کثرت وجود از جمله بحثهای فلسفی و ابتکاری مسلمین می‌باشد. بطوری که جایگاهی پس از مسأله اصالت وجود را به خود اختصاص داده و با ظهور ملاصدرا و شاگردان مکتب وی ظهور و گسترش یافته است و از این رو صدرالمآلهین (ملاصدرا) را در این زمینه مقام و منزلتی ویژه بخشیده است.

ملاصدرا به عنوان بنیانگذار حکمت متعالیه ضمن اثر پذیری از جریانهای فکری قبل از خود، نظام فلسفی مدوئی را پی ریزی نمود و بر اساس این نظام در صدد پاسخگویی به سؤالهای فلسفی بر آمد. یکی از این سؤالها که پس از پذیرش وحدت حقیقت عینیّه وجود از سوی ملاصدرا مطرح خواهد شد، پرسش از نوع این وحدت است؛ چرا که دو شکل تشکیکی و شخصی برای آن قابل تصور می‌باشد.

در این رساله ضمن جستجوی این پاسخ، سعی بر آن بوده است تا از نگاه حکمائی چون ابن سینا و شیخ اشراق به مسأله وحدت و کثرت غفلت نشود و از آنجا که نظر معمول و منتسب به ملاصدرا وحدت تشکیکی وجود است، پیشینه تشکیک و جوه تشابه و تمایز ملاصدرا از حکمای قبل از او در این خصوص مورد دقت نظر قرار گرفته است.

چنانکه خواهد آمد ملاصدرا وحدت تشکیکی وجود را تأمین کننده خواسته های فلسفی

خود نمی‌داند؛ بلکه آن را تنها به عنوان پلی جهت روی آوردن به وحدت شخصی وجود

می نگردد. وی برای دستیابی به وحدت شخصی وجود، محور بحث را توجه به ویژگیهای علت و معلول و حقیقت آنها قرار می دهد و با ترقیق علیت تا حد تشآن به مطلوب خود می رسد. توجه به ذات اقدس خداوندی و عدم تناهی ذات و بساطت او اگرچه می تواند مسیر مستقلی در جهت رسیدن به وحدت شخصی وجود باشد، لیکن این اوصاف در نظام فلسفی ملاصدرا بیشتر نقش تأیید کننده و تصدیق کننده وحدت شخصی وجود را دارند تا نقش اثبات کننده آن را.

نگارنده نیز چنانکه خواهد آمد ضمن پذیرش وحدت شخصی وجود و توجه به هر دو مسیر اثبات آن، متوجه رویکرد دیگری در نظر به این مقام است. یعنی رویکردی که از بررسی نسبت میان حقیقت وجود با محدودیت حاصل می شود. اما پایان بخش این تحقیق آغازین اختصاص به مقایسه میان وحدت شخصی وجود ملاصدرا و وحدت وجود ابن عربی دارد که همراهی با آن ما را تا یگانه دانستن اندیشه این دو فرزانه در زمینه یاد شده دلالت خواهد نمود.

واژگان کلیدی: وحدت تشکیکی وجود - وحدت شخصی وجود - حکمت متعالیه

فصل اول

مباحث مقدماتی

- ۱-۱. بخش اول - کلیات تحقیق
- ۱-۱-۱. تعریف مسأله و بیان سؤالهای اصلی تحقیق ۱
- ۲-۱-۱. سابقه و ضرورت انجام تحقیق ۲
- ۳-۱-۱. فرضیه ها ۳
- ۴-۱-۱. هدف ها ۳
- ۲-۱. بخش دوم - شرح حال ملاصدرا (صدرالمتألهین)
- ۱-۲-۱. زندگانی ملاصدرا و سه دوره اساسی آن ۴
- ۲-۲-۱. از جریانهای فکری مؤثر بر ملاصدرا تا طرح حکمت متعالیه ۵
- ۳-۲-۱. برخی از نوآوریهای فلسفی ملاصدرا در حکمت متعالیه ۱۳
- ۳-۱. نتیجه ۱۹

فصل دوم

وحدت تشکیکی وجود در حکمت متعالیه

- ۱-۲. بخش اول - وحدت و کثرت وجود
- ۱-۱-۲. ضرورت بحث از هستی و وحدت و کثرت آن ۲۱
- ۲-۱-۲. آیا بحث از وحدت و کثرت جزء مسائل فلسفی است؟ ۲۳

۳-۱-۲ . خاستگاه و جایگاه بحث وحدت و کثرت وجود در بین سایر مباحث فلسفی.....	۲۶
۴-۱-۲ . تاریخچه بحث وحدت و کثرت وجود	۲۸
۵-۱-۲ . وحدت و کثرت از نگاه سه حکیم	۳۰
۶-۱-۲ . بررسی چهاردیدگاه رایج در خصوص وحدت و کثرت وجود	۴۰
۲-۲ . بخش دوم - تشکیک و ریشه های آن	
۱-۲-۲ . پیشینه تشکیک	۵۰
۲-۲-۲ . انحاء تمایز یا تکثر	۵۳
۳-۲ . بخش سوم - تشکیک از نگاه ابن سینا و شیخ اشراق	
۱-۳-۲ . تشکیک از دیدگاه ابن سینا	۵۵
۲-۳-۲ . دلیل حکمای مشاء بر عدم تشکیک در ذات	۵۶
۳-۳-۲ . تشکیک از دیدگاه شیخ اشراق	۵۸
۴-۳-۲ . تفاوت حکمای مشاء و اشراق در باب تشکیک	۵۹
۴-۲ . بخش چهارم - تشکیک از نگاه ملاصدرا	
۱-۴-۲ . نقد حکمای مشاء در خصوص پذیرش تشکیک در کلیات عرضی	۶۰
۲-۴-۲ . نقد شیخ اشراق در خصوص پذیرش تشکیک در ماهیات	۶۳
۳-۴-۲ . در آمدی بر تشکیک در حکمت متعالیه	۶۶
۴-۴-۲ . تشکیک عامی و تشکیک خاصی	۶۹
۵-۴-۲ . چیستی تشکیک	۷۱
۶-۴-۲ . هستی تشکیک	۷۳
۷-۴-۲ . دو اشکال بر تشکیک وجود و پاسخ صدر المتألهین	۷۷
۵-۲ . نتیجه	۷۹

فصل سوم

وحدت شخصی وجود در حکمت متعالیه

- ۱-۳. بخش اول - از وحدت تشکیکی وجود تا وحدت شخصی وجود.....
- ۱-۱-۳. صدرالمآلهین و وحدت حقیقت عینیة وجود ۸۳
- ۲-۱-۳. تفاوت وحدت تشکیکی وجود با وحدت شخصی وجود ۸۴
- ۳-۱-۳. موانع پذیرش وحدت شخصی وجود ۸۶
- ۴-۱-۳. نقد تشکیک وجود ۹۰
- ۲-۳. بخش دوم - اثبات وحدت شخصی وجود از نظر به غیر واجب تعالی.....
- ۱-۲-۳. تفاوت میان وجود رابط و وجود رابطی ۹۲
- ۲-۲-۳. اولین گام در پیش افتادن از احکام مشهور ۹۴
- ۳-۲-۳. گام دوم و نهایی به سوی وحدت شخصی وجود ۱۰۰
- ۴-۲-۳. اثبات وحدت شخصی وجود از طریق بررسی معلول ۱۰۴
- ۵-۲-۳. اثبات وحدت شخصی وجود از طریق بررسی علت ۱۰۷
- ۶-۲-۳. اثبات وحدت شخصی وجود از طریق بررسی نسبت وجود با محدودیت ۱۱۰
- ۳-۳. بخش سوم - اثبات وحدت شخصی وجود از نظر به واجب تعالی.....
- ۱-۳-۳. عدم تناهی و بساطت واجب تعالی ۱۱۲
- ۲-۳-۳. قاعده بسیط الحقیقه ۱۱۳
- ۴-۳. بخش چهارم - سه اشکال بر وحدت شخصی وجود و پاسخهای صدرالمآلهین.....
- ۱-۴-۳. اشکال اول و پاسخ آن ۱۲۵
- ۲-۴-۳. اشکال دوم و پاسخ آن ۱۲۶

.....	۳-۴-۳. اشکال سوم و پاسخ آن	۱۲۹
.....	۳-۵-۳. بخش پنجم - نتایج متفرع بر پذیرش وحدت شخصی وجود
.....	۳-۱-۵. سلب تحصیلی حد از وجود و نه ایجاب عدولی	۱۳۱
.....	۳-۲-۵. تبدیل تثلیث ابتدا به تشبیه و سپس به توحید	۱۳۱
.....	۳-۳-۵. دستیابی به قسم چهارمی از حمل	۱۳۲
.....	۳-۴-۵. تغییر چهره قاعده الواحد	۱۳۳
.....	۳-۵-۵. تبدیل ماهیت به مفهوم	۱۳۳
.....	۳-۶-۵. تأثیر بر قاعده بسیط الحقیقه	۱۳۴
.....	۳-۷-۵. از بین رفتن جعل و علیت و ارجاع آن به تشان و تجلی	۱۳۴
.....	۳-۸-۵. انحصار تمام اوصاف کمالی در وجود واحد شخصی	۱۳۵
.....	۳-۹-۵. ارجاع تقابل عدم و ملکه به تقابل سلب و ایجاب	۱۳۵
.....	۳-۱۰-۵. توجیه دیگری از کثرت طولی و عرضی	۱۳۶
.....	۳-۱۱-۵. امتناع ادراک استقلال معلول	۱۳۷
.....	۳-۱۲-۵. نیاز ماهیت به وجود در ثبوت ذاتیات خود	۱۳۷
.....	۳-۱۳-۵. فراغت از بحث اشتراک لفظی و معنوی مفهوم وجود	۱۳۷
.....	۳-۶-۳. نتیجه	۱۳۹

فصل چهارم

مقایسه بین وحدت وجود ابن عربی و وحدت شخصی وجود ملاصدرا

.....	۴-۱-۱. بخش اول - ابن عربی، افکار و آثار
.....	۴-۱-۱. تمایز حکمت نظری، اخلاق و عرفان از هم	۱۴۴

عنوان	صفحه
۲-۱-۴. زندگانی ابن عربی	۱۵۰
۳-۱-۴. منابع اندیشه ابن عربی	۱۵۱
۴-۱-۴. جایگاه ابن عربی در نگاهی به گذشته	۱۵۲
۵-۱-۴. تألیفات ابن عربی	۱۵۴
۶-۱-۴. برخی از آراء و افکار ابن عربی	۱۵۶
۲-۴. بخش دوم - اسما و صفات الهی و تبیین کثرتهای عالم
۱-۲-۴. اعتبار پنج مرتبه در هستی محض	۱۶۰
۲-۲-۴. حکما و عرفا در نگاهی متفاوت به اعتبارهای بشرط شیء، بشرط لا و لا بشرط	۱۶۴
۳-۲-۴. وحدت وجود در کلام ابن عربی	۱۶۸
۳-۴. بخش سوم - عرفا، ابن عربی و ملاصدرا از خدمات متقابل تا وجوه تمایز و توافق	۱۷۴
۴-۴. سخن پایانی	۱۸۵
فهرست منابع	۱۹۱
چکیده انگلیسی	

مباحث مقدماتی

۱-۱. بخش اول - کلیات تحقیق

۱-۱-۱. تعریف مسأله و بیان سؤالهای اصلی تحقیق

بحث و گفتگو در مورد وحدت و کثرت واقعیت، پیشینه ای کهن دارد. این از آن رو است که انسان همواره جویای حقیقت یا حقایق درون و برون خویش است و سؤال از وحدت و یا کثرت واقعیت نیز عضوی از مجموعه پرسشهای بی شمار انسان در این جستجو است.

بحث وحدت و کثرت وجود نیز که از ابتکارات فلاسفه مسلمان محسوب می شود یکی از مسائلی است که در فلسفه اولی قابل طرح است. در این باب، حکما و عرفا نظرات متفاوتی را ارائه نموده اند. چنان که کثرت وجود و موجود منسوب به حکمای مشاء و وحدت وجود و موجود قول برخی صوفیه است. همچنین وحدت وجود و کثرت موجود نظر علامه دوانی و وحدت وجود و موجود در عین کثرت آن نظر معمول و رایج منتسب به صدرالمآلهین است. این نظر همان وحدت در عین کثرت و کثرت در عین وحدت است و نام دیگرش وحدت تشکیکی وجود می باشد.

قول اخیر و دقت و تأمل در آن، مسأله محوری تحقیق ما محسوب می شود. در واقع، سؤال اساسی ما، پرسش از نظر نهایی ملاصدرا در خصوص وحدت حقیقت عینیة وجود است. پس از مشاهده جملات و عباراتی از ملاصدرا که دلالت بر پذیرش وحدت شخصی وجود از سوی ایشان می نماید، سؤال هایی در مقابل ما قرار خواهند گرفت که ما را ملزم به یافتن پاسخ خود می نمایند و اساسی ترین آنها به قرار زیر است: